

SZKITIA LEÍRÁSA A GESTA UNGARORUMBAN.

I. Irodalmi és mondai előzmények.

Forráskritikai irodalmunknak régi, de teljes mértékben mind-
eddig nem tisztázott problémája a bővebb szövegezésű magyar for-
rások mindegyikében helyetfoglaló Szkitia-leírás eredetének kér-
dése. A kutatás korán felismerte, hogy e fővonásaiban egyező
részlet külföldi forrásra vezethető vissza, de hogy közelebről
melyikre, annak szabatos meghatározása már nem sikerült. Ugyan-
csak homályban maradt az átvétel módjának és a források ebből
adódó viszonyának kérdése is.

Mielőtt a magyar forrásanyag ily szempontú vizsgálatára rátér-
nénk, az eddigi kutatás eredményeinek figyelembevételével szólnunk
kell azon képzetekről, melyek a középkor történetírójának tudatá-
ban Szkitia és a szkiták neveihez kapcsolódtak.¹

Az ismeretek alapja ókori örökség, HERODOTOS előadása volt.
Az ő adatai kerültek át azután — valószínűleg számos más író
közvetítésével — a Krisztus utáni első században működő POMPEIUS
TROGUS latinnyelvű munkájába. Ez a mű elveszett, de JUSTINUS által
készített tömör és színes kivonata² a középkor Szkitiára vonatkozó
ismereteinek kizárólagos forrása lett. Justinusnak hagyományos,
kompilációk hosszú során nemzedékről-nemzedékre származó le-
írása, mely a változatok eltérései ellenére tartalmilag azonos maradt,
tekintélyét és elterjedtségét elsősorban a középkori történet szem-
lélet konzervatív beállítottságának köszönhette. Midőn Justinus a
szkita nép lakóhelyét a *Pontus* és a *montes Riphei* közé helyezte,

¹ F RÜHL, Die Verbreitung des Iustinus im Mittelalter; FÓRI, Góg és
Magóg, IK 1913; GOMBOCZ, A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány, NyK
1919; E. BERNHEIM, Mittelalterliche Zeitanschauungen (I. 1919) 2. f. Die
eschatologischen Anschauungen.

² Historiarum Philippicarum ex Trogo Pompeio libri XLIV. Nova scrip-
torum latinorum bibliotheca. Vol. VII.

ezzel azt is lehetővé tette, hogy kompilátorai az ő általánosságban mozgó és így minden népre találó jellemzését a népvándorlás legkülönbözőbb etnikai jelenségeire alkalmazzák, törököket, germánokat és szlávokat egyaránt szkitáknak tekintsék. Így szkitáknak nevezi a gótokat Josephus után JORDANES,¹ a kunokat FREISINGI OTTÓ² és SPALATÓI TAMÁS;³ a dánokat, svédeket és norvégeket BRÉMAI ÁDÁM;⁴ a hunokat, avarokat, magyarokat és tatárokat pedig koruknak csaknem egész történetírása. E látszólag rendszertelen elnevezések mögött egy konkrét etnikai terminológia rejlik: szkitáknak tekintendők mindazon népek, melyeknek eredete homályos, melyeknek állandó szállásuk és határaik nincsenek. A középkor történetírásának «szkita» megjelölése tehát lényegében a mai etnográfia «nomád» fogalmát fedi.⁵

A szkiták és a különböző barbár, nomád népek azonosításának általános gyakorlatához már korán eszkatológikus képzetek társultak, melyek a középkori léleknek ily irányú nagy fogékonysága következtében általánosan elterjedtek és az ókortól örökölt Szkitiamondát jellegzetes új szinnekkel gazdagították. A Genesis tizedik könyve a népek származását és elágazását tárgyalva Jafet két fiáról, Gómerről és Magógról is megemlékezik.⁶ E két névhez — némileg változott alakban Góg és Magóg — már az Ószövetségben egy különös jelentés tapad. Góg és Magóg Ezékiel profeciáiban azon vad északi népek megszemélyesítői, kiket Isten a bűnök megtorlásaként küld Izraelre.⁷ Ugyanebben a gondolatkörben mozog, de

¹ Getica IV. 29. MG auct. ant. VI. 61. 1.

² Boricius... *Cumano qui et Scitha*... necaretur. SS rer. Germ. 1912. 159. 1.

³ SS rer. Hung. III. 556. 1.

⁴ Gesta Hammaburg. Eccl. Pont. III. 12, MGSS VII. 339. 1 Helmsoldi Chronica Slavorum. MGSS XXI. 18. 1.

⁵ THIODERICI Summa Chronicorum: Sunt etiam plurima aliarum nationum regna, que, sicut ipsae gentes incerta prodierunt origine, ita *nec certas sedes, vel regni limites habuere*... que omnes de quadam Scythae insula... feruntur emersisse. MGSS XIV. 572. 1.

⁶ 10₂: Filii Iaphet, Gomer et Magog.

⁷ 38₁₃₋₁₆: Et venies de loco tuo de lateribus aquilonis, tu et populi tui tecum ascensores equorum universi, coetus magnus et exercitus vehemens. Et ascendes super populum meum Israel, quasi nubes et operias terram. In

hatásában még felülmulta a prófétáét a Jelenések Könyvének jóslata, mely Góg és Magóg népeit az ezredik év betöltével a világra törő Sátán szövetségeseinek mondja.¹

A szkiták vad népének a bibliai Góg és Magóg hordáival önként kínálkozó azonosítása mint egy történet szemlélet logikus következménye JOSEPHUS FLAVIUSnál következett be.² Bár SZENT ÁGOSTON³ határozottan szembeszállt az etimológiai azonosítások gyakorlatával, a középkori történetírásban mégis Josephus felfogása diadalmaskodott, elsősorban a nagytekintélyű ISIDORUS HISPALENSIS állásfoglalása révén.⁴ Az egyesített Szkitia-Magóg-monda ettől fogva a legváltozatosabb formákban bukkan fel előttünk. Szuggeráló ereje előtt a jelenségekről lefoszlik minden egyszerűség és egyediség, a történeti valóság etnikai, életmódbeli és politikai sokféleségén az antik hagyományból és bibliai reminiscenciákból összesűrűsödő fogalmi jegyek érvényesülnek. Minden új barbár nép szkita, és mint ilyen Magógtól, Jáfet fiától ered.⁵ Ennek a történetírói meggyőződésnek első, korunkra jutott magyar hordozója P. MESTERNEK, Béla király jegyzőjének *Gesta Hungarorum*a volt.⁶

novissimis diebus eris et adducam te super terram meam: ut sciant gentes me, cum sanctificatus fuero in te in oculis eorum, o Gog.

¹ 207—8.: Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur satanas de carcere suo et exhibit et seducet gentes, que sunt super quatuor angulos terrae, Gog et Magog et congregabit eos in proelium, quorum numerus est sicut arena maris.

² Ant. Jud. I. 11.

³ De civitate Dei XX. 11: Gentes quippe istae, quas appellat Gog et Magog, non sic sunt accipiendae, tamquam sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti, sive quos quidam suspicantur Getas et Massagetas propter litteras horum nominum primas, sive alios alienigenatas et a romano iure seiunctos. Corpus script. eccles. lat. XXXX². 455. l.

⁴ Etym. IX. 2: Gothi a Magog filio Iaphet nominati putantur de similitudine ultime syllabe. Migné, Patr. lat. 82. 337. l.

⁵ E származáselemélet hatásának szép példáját szolgáltatja a Bécsi Képes Krónika, midőn forrásának felfogása ellen polemizál a biblia és az egyházatyák alapján a magyarok jafetita eredete mellett.

⁶ A következőkben P. mestert és művét a hagyományos Anonymus néven fogjuk nevezni.

II. Anonymus és a krónikák Szkítia-leírása.

Anonymus első fejezetének a Justinus-féle hagyománnyal mutatkozó összefüggését méltatói már régen felismerték. MÁTYÁS FLÓRIÁN forrásgyűjteményének második kötetében e részt REGINÓNAK szintén Justinusra visszamenő előadásával vetette egybe.¹ Ugyanabban az évben, 1883-ban, a német Rühl, Justinusnak és leszármazóinak legkiválóbb ismerője kimutatta, hogy Anonymus első fejezete csaknem szóról-szóra egyezik Justinus egyik variánsának, a VI. században keletkezett EXORDIA SCYTHICÁNAK bambergi kéziratával.² Ezt a bambergi kéziratot adta azután ki 1896-ban Mommsen, mégpedig egy azóta fölfedezett újabb kéziratnak, az úgynevezett vatikán-urbinói variánsnak eltéréseivel együtt.³ E változatban vélte azután FÓTI József Lajos Anonymus első fejezetének kizárólagos forrását felismerni. A leírás egy részletére szorítókozó, de csaknem teljes stiláris egyezések alapján ő arra az eredményre jutott, hogy az első fejezet semmit sem tartalmaz Regino művéből.⁴

Az Exordia scythica eltérései Justinustól e részben elsősorban stiláris természetűek. A szkíták származásáról, szokásairól és harcairól adott jellemzés tartalmilag csak egy új elemet hoz, mégpedig a szkítáknak akkor már általánosan elterjedt származtatását Magógtól, Jafet fiától. Ezzel szemben Reginónál, aki az eredeti Justinust használta, hiányzik a bibliai eredet, de annál határozottabban lép előtérbe a szkita-magyar azonosság gondolata. Előadásának másik jellemző sajátága, hogy Justinus leírásához PAULUS DIACONUS művéből egy részletet kompilált, melyet Szkítia éghajlatának jellemzésére és a szkita-magyarok vándorlásának magyarázatára használt fel. E kiemelt ellentéteket szem előtt tartva az alábbiakban párhuzamosan adjuk Anonymus⁵ és az Exordia scythica vatikán-urbinói változa-

¹ Fontes Domestici II. Observationes I2.

² Zu den Quellen des Anonymen Notars des Königs Béla, FDG XXIII. 1883.

³ MG auct. ant. XI. 308. kk.

⁴ Id. ért. 54. l.

⁵ MHK 393—394. l.

tának szövegét, kiegészítve Regino¹ leírásának azon kurzív betűkkel szedett részeivel, melyek nélkül Anonymus szövege hiány nélkül magyarázható nem volna.

Anonymus.

Scythia igitur maxima terra est, que Dentumoger dicitur versus orientem; finis cuius ab aquilonari parte extenditur usque ad Nigrum Pontum. A tergo autem habet flumen, quod dicitur Thanais cum paludibus magnis...

Scithica autem terra multum patula in longitudine et latitudine. Homines vero qui habitant eam vulgariter Dentumoger dicuntur usque in hodiernum diem...

Scithici enim sunt antiquiores populi et est potestas Scithie in oriente ut supra diximus. Et primus rex Scithie fuit Magog filius Iaphet et gens illa a Magog rege vocata est Moger...

Scithici enim sicut diximus sunt antiquiores populi, de quibus hystoriographi, qui gesta Romanorum scripserunt, sic dicunt: quod scithica gens fuissent sapientissima et mansueta, qui terram non laborabant et fere nullum peccatum erat inter eos. Non enim habebant domos artificio paratas, sed tantum tentoria de filtro parata. Carnes et pisces et lac et mel manducabant et pigmenta multa habebant. Vestiti enim erant in pellibus zobelorum et aliarum ferarum. Aurum et argentum et gemmas habebant sicut lapides...

Nec concupiscebant aliena, quia omnes divites erant, habentes animalia multa et victualia sufficienter. Non enim erant fornicatores, sed solummodo unusquisque suam habebat uxorem. Postea vero iamdicta gens fatigata in bello ad tantam crudelitatem pervenit

Exordia, Regino.

Scythia in oriente extensa includitur ab uno latere Ponto, ab altero montibus Ripheis, a tergo Asia et Ithasi flumine.

... paludibus, quas Thanais ... porrigit Patet autem multum in longitudinem et latitudinem.

Hominibus hanc inhabitantibus...

Sithe antiquiores populi et est posita Scythia in oriente...

Primum in ea habitavit Magog filius Iafet.

historiographorum dicta sequentes...

quod aliquando fuissent gens sapientissima et mansueta. Aetiam nec campos laborabat et nullum peccatum erat inter eos.

Non habebant domos sed tantum tendas.

Venationum et piscationum exercitiis inserviunt, lac et mel manducabant. ... habebant et pigmenta multa. Vestiti erant de pellibus ferarum. Aurum et argentum et gemmas sicut lapides habebant.

Non concupiscebant aliena, quia omnes divites erant, animalia et victualia multa habebant.

... non erant fornicatores, sed solummodo suas habebant uxores.

Postea ut dicunt quidam, ad tantam crudelitatem pervenit iamdicta gens

¹ SS rer. Germ. 131—132. 1.

... quod iracundia ducti humanam manducassent carnem et sanguinem bibissent hominum.

Scithica enim gens a nullo imperatore fuit subiugata. Nam Darium regem Persarum cum turpitudine Scithici fecerunt fugare et perdidit ibi Darius octaginta milia hominum et sic cum magno timore fugit in Persas.

Item Scithici Cirum regem Persarum cum trecentis et XXX milibus hominum occiderunt. Item Scithici Alexandrum Magnum, ... qui multa regna pugnando sibi subiugaverat, ipsum etiam turpiter fugaverunt.

Gens namque scithica dura erat ad sustinendum omnem laborem et erant corpore magni Scithici et fortes in bello. Nam nichil habuissent in mundo, quod perdere timuissent pro illata sibi iniuria. Quando enim Scithici victoriam habebant, nichil de preda volebant, *ut moderni de posteris suis*, sed tantummodo laudem exinde querebant. Et absque Dario et Ciro atque Alexandro nulla gens ausa fuit in mundo in terram illorum intrare. Predicta vero scithica gens dura erat ad pugnandum super equos veloces et capita in galeis tenebant.

Scithica enim terra quanto a torrida zona remotior est, tanto propagandis generibus salubrior. Et quamvis admodum sit spatiosa, tamen multitudinem populorum ... nec alere sufficiebat nec capere.

... constituerunt, ut ... a natali discederent solo.

Mindjárt az első mondatnál szemünkbe ötlik, hogy Anonymus szövege teljes egészében csak Reginóból és nem az Exordia scythicából vezethető le. Ezt mutatják a földrajzi helyzet meghatározásánál a Reginóval egyező *extenditur, tergo, flumen* szavak, ellentétben a másik forrás *interclusa est, dorso, fluvius* alakjaival, továbbá a Thanais

ut ut carnem humanam manducarent et sanguinem biberent.

a nullo imperatore superati sunt. Darium regem cum turpitudine fecerunt fugere predicti Sythe et perdidit ibi Daryus octaginta milia hominum et sic cum timore fugit in Persas.

Cyrum regem Persarum cum trecentis milibus Persarum occiderunt. Alexandrum Magnum, qui multa regna pugnando sibi subiugaverat, ipsum turpiter fugaverunt.

Gens illa dura erat ad sustinendum omnem laborem, in bello fortis, corpore magni. Nichil habebant quod perdere timebant.

Quando victoriam habebant, nichil de preda volebant, *ut reliqui mortales*, nisi tantum laudem exinde querebant.

Et absque Cyro et Daryo et Alexandro nulla gens ausa fuit intrare terram illorum. Predicta vero gens Scitharum erat ad pugnandum equos veloces ... in capite galeas habebant.

... quanto magis ab estu solis remota est ... , tanto salubrior corporibus hominum et propagandis gentibus coaptata. Habundat vero tanta multitudine populorum ut eos genitale solum non sufficiat alere.

mocsarainak az Exordia scythicából hiányzó emlegetése is. Ugyanezt állapíthatjuk meg a következő mondat esetében is, melynek megfelelője egyedül Reginónál lelhető fel. Nem volna továbbá az Exordiából megérthető a szkiták eredetének és erkölcsének leírását bevezető, *homines vero qui habitant eam* kezdetű mondat sem. Az eddigiek alapján kialakuló sejtésünk, miszerint Anonymus Regino révén az Exordia scythicától függetlenül is értesülve volt Szkitiáról, döntő bizonyítékot nyer a rómaiak történetét megíró historio-
grafusok emlegetése révén. Bár valószínű, hogy Anonymus e kitélt közvetlen forrására, az Exordiára érti, mégis maga a kifejezés nem onnan, hanem Reginótól ered, mely így az Exordia általános hivatkozásának (*dicunt quidam*) helyére került. Ugyanerre utalnak az első fejezetnek további, szintén Reginóval egyező mondatrészletei is. E mondat, *carnes et pisces et lac et mel manducabant*, az Exordia *lac et mel manducabant* mondatából hiány nélkül le nem vezethető, értelmet csak Reginóval kiegészítve — *venationum et piscationum exercitiis inserviunt*¹ — nyer. Hasonlóképpen felismerhető Regino hatása a szkiták önzetlenségére és dicsőségszeretetére vonatkozó mondaton is, ahol Anonymus a vatikán-ürbinói variáns szövegét egy hasonlattal — *non ut moderni de posteris suis* — egészíti ki, mely Reginónál csekély eltéréssel — *non ut reliqui mortales* — szintén feltalálható.

Az egyezéseket felismerve Fóti felfogása már csak azzal az erőszakolt indokolással volna fenntartható, hogy Anonymus műve első fejezetéhez egy oly szöveget használt, mely az eredeti Justinus és az Exordia scythica kompilációjából keletkezett. De ez a magyarázat is megdől, mihelyt az első fejezet két utolsó mondatának eredetét közelebbről szemügyre vesszük. Szkitia éghajlatára, valamint a magyar nép vándorlásának okára vonatkozó megjegyzések ugyanis Justinusból és az Exordia scythicából egyként hiányzanak és csak Reginóból magyarázhatók meg. Az ő szövege viszont kettős eredetű, egyrészt, mint említettük, Paulus Diaconustól ered, másrészt pedig Reginónak egyéni fogalmazása, saját írói műve (*ad exquirandas quas*

¹ Ez a rész Regino egyéni betoldása, v. ö. Rühl id. ért. 13. l.

possent incolere, terras sedesque statuere valedicentes patriae iter arripiunt).

Kimondhatjuk tehát, hogy Anonymus a GESTA HUNGARORUM első fejezetéhez Regino krónikáját is felhasználta és az egyezésekből megállapíthatólag annak Szkitia-leírását teljes egészében ismerte. Hogy ez az ismeret és használat közvetlen vagy közvetett volt-e, arra a későbbiekben lesz módunk megfelelni. Az Exordia scythica vatikán-urbinói változatának szerepe így tehát elsősorban stílárius szempontból bír jelentőséggel, használatának oka minden valószínűség szerint színesebb és a szkitákra kedvezőbb előadása volt.

A következőkben a magyar források másik csoportjának, a krónikáknak Szkitiára vonatkozó elbeszélését vizsgáljuk meg. Elemzésünkben elsősorban a justinusi hagyományra visszamenő és ennek következtében Anonymus első fejezetével egyező részekre terjeszkedünk ki.

A BUDAI és BÉCSI KÉPES KRÓNKA családjának valamennyi bővebb szövegezésű tagjánál fellelhető Szkitia-leírás első mondata, szerkezetileg, tartalmilag és stílusát tekintve is megfelel Anonymus bevezető mondatának. A leglényegesebb különbség az, hogy Szkitia határai között a *montes Ríphiei* is szerepel, nem a Fekete-, hanem az Északi-tenger a határ, a Tanaist pedig az *Etul id est Don* helyettesíti. KÉZAI első mondata egy oly részletet tartott fenn, mely a krónikákból hiányzik, Anonymusnál viszont csekély eltéréssel megtalálható: *Scythia ... a zona torrida distans*. Felismerhető továbbá a szkita föld hosszúságára és szélességére vonatkozó adat is pontos méretekké kiegészített formában. Ezzel szemben sokkal rövidebben, mindössze egyetlen mondatban számolnak be a krónikák a szkiták harcairól és szabadságszeretetről. Majdnem szó szerint egyező alakban látjuk viszont Anonymusnak a helyszükére, mint a költözés okára vonatkozó magyarozatát is.

Kérdés mármost, hogy mit jelentenek az Anonymusszal ki-mutatható egyezések és mi volt Kézai Gestájának és a krónikáknak forrása?

A hun történetnek ma már javarészen feltárt forrásai között egy sincs, melyből a felsorolt részek levezethetők lennének. Erre

mutat az is, hogy a krónikák előadása Anonymusnak Reginora és nem az Exordiára visszamenő részeivel egyezik.¹ Ezenfelül e részek, akárcsak Anonymus első fejezetének párhuzamos helyei, szintén a Regino-féle Justinus kompiláció jellegzetes sajátosságait mutatják. A krónikáknak Anonymusszal egyező helyei tehát szintén csak Regino használatával magyarázhatók.

Anonymus, a krónikák és Regino egymásközötti viszonyát vizsgálva, számos oly részletre mutattunk rá az eddigiekben, melyek külön-külön mind Reginóra vezethetők vissza, de egymással nem egyeznek. Egyszerűbben kifejezve, Regino előadásához hol Anonymus, hol pedig a krónikák szövege áll közelebb. Ebből viszont csakis arra következtethetünk, hogy a kétféle Szkitia-leírás egymástól függetlenül jött létre, azaz *Kézai és a krónikák nem ismerték Anonymus művét*. Ez a megállapítás két lehetőséget involvál: Anonymus és a krónikák vagy külön-külön aknázták ki Reginót, vagy pedig mind-

¹ Egyedüli kivétel Kézainak egy helye, mely Anonymusnak az Exordia scythicából kompilált részével egyezik, amelyre először ECKHARDT Sándor hívta fel a figyelmet (Száz. LXII. 1928. 607. l.). Anonymus: Et absque Dario et Cyro atque Alexandro nulla gens ausa fuit in mundo in terram illorum intrare. Kézai: nec romani cesares, nec magnus Alexander quamvis attemptassent potuerint in eam introire. Ezen egyezés magyarázatánál elsősorban MADZSARNAK arra a más helyekkel kapcsolatban hangoztatott véleményére gondolhatnánk, mely szerint Kézainak ismernie kellett Anonymus művét. (A Hun krónika szerzője, TSz XI. 1922. 76. l.) Ennek lehetőségét azonban kizárja az az Eckhardt által felismert körülmény, hogy a római császárok emlegetése Anonymusból és az Exordiának általa használt mondatából hiányzik; fellelhető viszont az Exordiának egy másik, Anonymus által nem használt részében. Világos tehát, hogy Kézai ez esetben sem használta Anonymust, hanem a teljes Exordia scythicából merített. E forrás nagyfokú elterjedését ismerve, csakis arra gondolhatunk ezeketán, hogy Anonymus és Kézai azt egymástól függetlenül aknázták ki. Épen ezért nem oszthatjuk Eckhardt felfogását, aki ezeket az Exordiából származó részeket egy ősi hun történet részeinek tartja, melyből a magyar források azután különböző részeket emeltek ki. Minthogy azonban Anonymus és Kézai mindössze ezen az egy ponton érintkeznek az Exordiával, többi hun történeti vonatkozású találkozásaik pedig szintén igen kiterjedelműek, ebből egy ősi, az Exordiát is felhasználó hun történet létezésére erőszak nélkül aligha követhetethetünk. Az egyezések valóban feltesznek egy ősforrást, mint ezt a későbbiekben látni fogjuk, de ez nem egy régi hun történet, hanem a Gesta Ungarorum volt, mely hun történeti elemeket is tartalmazott, azonban az Exordia scythicától teljesen független volt.

ketten egy közös régebbi magyar forrás Reginón alapuló Szkítia-leírására támaszkodtak, melyből egymástól függetlenül más és más részeket emeltek ki.

E két lehetőség elbírálásánál stíluskritikai természetű bizonyítékok döntenek. Szkítia Regino, Anonymus és a krónikák szerint *keleten* kerül el. Regino ezt Justinus után indulva így fejezi ki: *in oriente*, míg Anonymusnál, Kézainál és az összes krónikákban egy ettől eltérő, de egymással egyező kifejezést találunk: *versus orientem*. Hasonló sajátsgot figyelhetünk meg az első mondat *extenditur* igéjének esetében is. Anonymus, krónika: *extenditur*. Regino: *extensa includitur*. A magyar nép vándorlásának okát tárgyaló részben Anonymusnál egy pleonazmust találunk: *alere et capere*. Ennek megfelelő helyen a krónikákban *capere et nutrire*, Reginónál pedig egyszerűen *alere* áll. E példákból kétségtelenül kitűnik, hogy a magyar források stiláris egyezései közvetlenül Reginótól nem származhatnak, de nem lehetnek a véletlen művei sem. *Fel kell tehát vennünk egy olyan ősforrást, mely Szkítia leírását Reginótól vette át, azt stilárisan módosította, és e módosításokat azután az egymástól függetlenül létrejött leszármazók forrásaiktól átvették.*

Eddigi fejtegetéseinkben szándékosan mellőztük a forráskritika eddigi összefoglaló eredményeit, hogy az apriori levezetés látszatát elkerülve, az analízis eszközeivel, egy konkrét szövegrészből mutassuk ki a források egymásközötti viszonyát és a közös magyar ősforrás létezését. Eredményeink ezen empirikus kiindulás ellenére is teljes összhangban vannak DOMANOVSKYNAK¹ Kézai és Regino, PAULERNAK² és HÓMANNNAK³ Anonymus és Regino, valamint Anonymus és a krónikák viszonyáról vallott eddigi felfogásával. Ez az egybehangzás, mely a forráskritikus egyik legfőbb öngazolása, feljogosít bennünket arra, hogy a Hóman által párhuzamos szövegek vallomása alapján GESTA UNGARORUMNAK nevezett ősforrás létezését a mi esetünkben is bizonyítottnak vegyük és az ősi Szkítia-leírás szó szerinti rekonstrukcióját megkíséreljük.

¹ Kézai Simon mester krónikája. 1906. 90. l.

² MHK 388., 387. l.

³ A Szent László-kori Gesta Ungarorum. 79—80. 49. l.

III. A Gesta Ungarorum Szkitiája.

A helyreállítás alapjául olyan, részben szinte elemi logikai kapcsolatokra visszamenő elvek szolgálnak, melyek a források fenntebb tisztázott viszonyából vezethetők le.¹ Így a *Gesta Ungarorum* részének tekintendők:

1. mindazon szövegrészek, melyek a függetlenül létrejött lezármazókban egymásnak formailag és tartalmilag megfelelnek;
2. az ősforrás forrásaként felismert műveknek a lezármazókkal párhuzamos helyei;
3. oly szövegek, melyekben az ősforrásra kétségtelen hivatkozás történik;
4. személy és helynevek, melyekre nézve párhuzamaink ugyan nincsenek, melyek azonban nyelvi és terminológiai okokból az illető lezármazónál régebbi eredetre mutatnak;
5. oly szavak és mondatfoszlányok, melyek valamely lezármazónak a Gestába tartozó szövegébe ékelődtek, attól elválaszthatatlanok, bár egyezésekkel nem igazolhatók.

Az ősforrás szövegének kiválasztása a lezármazók szövegének párhuzamos közlésével történik. Ezt azonban meg kell előznie egy beható elemzésnek, mely ez egyes változatok kiválasztását és értékelését indokolja.

Szkitia földrajzi helyzetét és határait tárgyaló első mondat rekonstrukciójánál az ősforrás forrásának felismert Regino szövegéből — *Scythia... in oriente extensa includitur* etc. — kell kiindulnunk. A magyar források e tömör mondat szerkezetet különféle képen oldják fel. Anonymus az *extensa* participiumot a szövegből kihagyta, az állítmányt (*includitur*) pedig a következő mondatba vitte át. Vele szemben a Budai-krónika sokkal hívebben tartotta fenn Regino és ebből következtethetőleg a Gesta mondat szerkezetét. A «*Scitia... extenditur. Ab uno latere..., ab alio... includitur*» mondat szerkezetileg pontos megfelelője Regino szövegezésének.

¹ Itt csak a Szkitia-leírás helyreállításánál alkalmazásra kerülő elveket adjuk.

Ugyancsak közelebbi viszonyra utal *a montes Riphei* Reginóval egyező emlegetése, mely Anonymusnál hiányzik. Az egyezések alapján bizonyosra vehetjük, hogy az említett határmegjelölés az ősforrásban is helyet foglalt. Regino és a krónikák összhangjával szemben semmit sem bizonyít az a körülmény, hogy a montes Riphei a krónikák külföldi forrásainak mindegyikében előfordul, sőt gyakran majdnem azonos fogalmazású mondatokban bukkan fel.¹ A Reginóval való egyezés épen annak is bizonyítéka, hogy itt egy egyseges eredetű és zárt elbeszélés töredékeivel van dolgunk. A mondat szerkezetnél sokkal bonyolultabb az égtájmegjelölések problémája. Itt mindenekelőtt megállapítható, hogy a Gesta forrása, Regino, nem írta le oly határozottan Szkítia fekvését, mint a magyar források, amennyiben nála csak egészen általános iránymegjelöléseket, pl. *a tergo*, találunk. Kérdés ezután, hogy a magyar források zavarosabb, de határozottabb adatai mennyiben tulajdoníthatók közös magyar forrásuknak és mennyiben vezethetők más művek használatára. Ennek eldöntésénél szövegegyezéseikből kell kiindulnunk. Ilyet pedig csak egyet találunk. Anonymus szerint Szkítia *észak* felé egészen a Fekete-tengerig terjed, a krónikák szerint pedig egyik oldalról az *Északi-tenger* határolja. Minthogy az itt mutatkozó egyezés sem Anonymus, sem a krónikák forrásaiból le nem vezethető, igazolva látjuk azt, hogy a Gesta Ungarorumban Szkítia egyik határa az Északi-tenger volt. Regino szövegének kibővítését a Gesta írója részéről valószínűleg az átvett Szkítia-leírás azon adata idézte elő, mely szerint az a forró égövtől távol esik.²

Szkítia híres határfolyóját Anonymus az *Exordia scythica* után indulva Thanaisnak nevezi, míg a krónikákban ehelyett a sokat vitatott *Etul id est Don* áll. E határjelöléssel kapcsolatban Doma-

¹ Jordanes, *Getica* VII. 54.: ad Ripheos usque in montes extenditur. MG auct. ant. V/1. p. 68. A krónikákkal mutatkozó egyezésnek egyszerű magyarázata az, hogy Jordanes Pompejus Trogust, Justinus forrását használta. L. Rühl id. ért. 5. l.

² E részek földrajzi vonatkozásaira Domanovszky és Gombocz idézett értekezésein kívül v. ö. G. Fehér, *Beitrag zur Erklärung der auf Skythien bezüglichen Angaben der ungarischen Chroniken*. KCSA I. 1921.

novszky¹ arra az álláspontra helyezkedett, hogy az eredeti szövegben két folyó szerepelt, Don és Etul, azaz Don és Volga. Ugyancsak kétségbevonták a krónikák terminológiájának helyességét FEHÉR Géza² és GOMBOCZ Zoltán³ is, mégpedig azzal az indokolással, hogy a két folyó azonosítása a XIII. századi átdolgozónak kora geográfiai felfogásától befolyásolt tévedése. Velük szemben azonban MELICH Jánosnak⁴ sikerült ezen azonosítás alapját a törökségben kimutatni és ezzel a krónikák terminológiájának helyességét igazolni. A XV. századi DLUGOSZ írja, hogy a Tanaist a lengyelek Donnak, a tatárok pedig Edilnek nevezik a saját nyelvükön. Bár ez csak a tatár elnevezésre vonatkozik, mégis valószínű, hogy a krónikák itt épügy ősi nevet tartottak fenn, mint Anonymus a Volga-Etil esetében, hiszen e név «folyó», «folyam» jelentésben az egész törökségben elterjedt volt. Magyarazza még e terminológiát az is, hogy a IX. és X. század arab geográfusai a Dont és a Volgát egy folyó két ágának tekintették.⁵ E meggondolások alapján tehát az *Etul id est Don* kifejezést a régebbi Etil alakban az ősgesta sajátosságának kell tartanunk, melynek alkalmazására okot a Reginónál talált értelmetlen Ithasus adott.

Az első fejezet helyreállításának másik fontos problémája Szkitiának Anonymusnál fenntartott *Dentumoger* nevéhez kapcsolódik. Hogy e név a Gestában egyáltalán helyet foglalt, az párhuzamos helyekkel kétségtelenül igazolható. Kérdéses csak az, hogy az ősforrás e megjelölést Szkitiára, vagy annak lakóira értette-e? Véleményünk szerint, épenúgy mint Anonymus, mindakettőre. A szkiták *dentumoger* neve ugyanis a krónikák etimologizálása — *vocamus eos dentos a dentositate* — révén párhuzamos hellyel igazolható. Bár nehezebben kihámozható, de épügy kétségtelen a *Dentumoger* név ismerete Szkitiával kapcsolatban is. A krónikákban

¹ Id. m. 42. l.

² Etelküzü neve és területe. Századok. 47, 1913.

³ Id. ért. 184. l.

⁴ Etel. KCSA II. 1926, C. A. MACARTNEY: The Magyars in the ninth century. Cambridge, 1930. 53. kk.

⁵ HÓMAN, Magyar Történet. I. 64. l.: Az arabok a Volgát és a Dont is Etülnek nevezték, mert az utóbbit a Volga elágazásának tartották.

számos példánk van arra, hogy Szkitiának magyar neve *Mogor* volt. Meggyőző e tekintetben a DUBNICZI-KRÓNKA előadása, ahol a többi krónikától eltérően Álmos születésének helye nem Mogor, hanem *Scitia Mogor*. Anonymusnak e résszel párhuzamos szövegében a Mogort, illetve Scitia Mogort Dentumoger helyettesíti. Az összetétel első részére vonatkozólag szintén találunk nyomokat a krónikákban. Szkitia «in tria regna dividitur, Bascardiam, *Denciam et Mogoriam*». Világos ezekután, hogy a Gesta Ungarorum szerzője ismerte Szkitiának Dentumoger nevét, melyet elemeire csak a XIII. századi átdolgozás bontott és látott el latinos végződéssel.

Az ország szélességére és hosszúságára vonatkozó adatot Regino, Anonymus és a krónikák egyezései alapján Anonymus fogalmazásában vehetjük fel a Gestába.¹ Ugyancsak az ősforrás részének tekinthetjük Anonymusnak következő, Szkitia lakóiról szóló mondatát is, a bevezető szavaknak Reginóval, a Dentumoger névnek a krónikákkal és a nála oly gyakori *usque in hodiernum diem* frázisnak a teljes XIII. századi átdolgozás egy külföldi leszármazójával, a DESCRIPTIO EUROPAE ORIENTALIS-szal mutatkozó összhangja alapján.²

Anonymus elbeszélésének további része, mely a szkíták bibliai eredetével foglalkozik, lényeges vonásaiban szintén egyezik a krónikák előadásával, az árnyalati eltérés azonban oly határozott, hogy a szószerinti rekonstrukcióról kénytelenek vagyunk lemondani. Anonymus és a krónikák szerint is a magyarok Jafettól erednek. Anonymus szerint Magóg király, Jafet fia, volt Szkitia első királya, kitől a nép mai nevét nyerte. A Budai-krónikában viszont a Jafet véréből származó testvérpár, Hunor és Magor a magyar nép ősatyái. Az ősforrás e részének helyreállítását épen az teszi lehetetlenné, hogy mindkét változatba idegen, külső elemek keveredtek. Midőn Anonymus Magógot Szkitia első királyának nevezi, akkor szóról-szóra követi saját forrását, az Exordia scythicát. E kiindulópontnak

¹ A Domanovszky által kiemelt, Jordanes egy helyével mutatkozó halvány egyezés szintén Pompejus Trogus használatának jele.

² ed. GÓRKA, Cracoviae, 1916. A magyar forrásokhoz való viszonyát a MŰG 1931. évfolyamában megjelenő sajtóra kész cikkem, «Descriptio Europae Orientalis» tisztázza.

a Gesta szempontjából tekintetbe nem jövő forrását felismerve, az abból folyó etimológikus magyarázatot szintén legalább is kétségesnek kell tekintenünk. Minthogy a Gesta Regino előadását követte, mely Magógról mit sem tud, jogosan tehát nem tulajdoníthatjuk neki a Magóg-Moger etimológiát sem. Hasonló a helyzet a Budai-krónika által fenntartott származáselmélet esetében is. Itt az ősforráshoz való közelebbi viszonyra utalna az a körülmény, hogy Magóg említése Reginóval egyezően hiányzik. Viszont ha el is fogadjuk ezen az alapon a Magortól való származtatás hitelességét, akkor is észre kell vennünk, hogy Hunornak tipikusan a XIII. századi átdolgozásra valló szerepeltetése¹ a rekonstrukciót minden formális támponttól megfosztja. Az is felette kétséges, hogy a krónikák etimológizálásának indítóoka biblikus természetű volt-e, mint Anonymusé, vagy pedig arra alkalmat egyszerűen a magyar népnév adott. Mindkét lehetőség egyformán valószínű és más forrásokból vett analógiákkal egyként alátámasztható. Némi feltételes útbagazítást csakis a rekonstruált egész Gesta etimológizáló módszerének szellemtörténeti elemzése hozhatna. E nehézségek ellenére mégis jelöljük e részt, elsősorban a vele szorosan összefüggő és szószerint rekonstruálható következő részek érdekében, mégpedig olymódon, hogy a krónikának hun-történeti elemektől megtisztított szövegét adjuk, melynek természetesen sem tartalmilag, sem formailag nem tulajdonítunk reális értéket.

A származást tárgyaló részhez Anonymus első fejezetében szorosan kapcsolódik az Attilára vonatkozó elbeszélés, melynek a hun történet idegen forrásra vissza nem vezethető részeivel mutatkozó rokonságát Hóman mutatta ki.² Az általa összeállított párhuzamos helyeket a Descriptio és a Budai-krónika eddig figyelembe nem vett részeivel kiegészítve az ősforrás megfelelő helyéhez jutunk.

¹ NÉMETH Gyula feltevése, A honfoglaló magyarság kialakulása, 1930. 219. l., mely szerint a krónikák Hunor személyneve eredetileg hun eri-nek hangoztatott és «hun ember»-t jelenthetett, nem zárja ki annak lehetőségét, hogy valóságban tényleg analógiás képzés történt, ami teljesen bele is illik a hun történet írójának eszközei közé.

² Id. m. 52—53. l.

A fentebbiekben részletes szövegelemzéssel kimutattuk, hogy Anonymus első fejezetén a Regino-féle Szkítia-leírás tartalmi és stíláriis sajátosságai az Exordia scythica stíluskészletén keresztül is felismerhetők. A Gesta Ungarorum tehát, mint Anonymus közvetlen forrása okvetlenül tartalmazta ezt a leírást. Így biztosra vehetjük, hogy a «*de Scithicis dicunt hystoriographi*» hivatkozással bevezetett jellemzés az ősforrásban sem tért el lényegesen Anonymus kompilált előadásától. Nem hihető ugyanis, hogy a Gesta írója Reginót ismerve mellőzte volna a szkíták házairól és földműveléséről szóló adatokat ugyanakkor, midőn táplálkozásukról, erkölceikről és harcainkról párhuzamos helyekkel ellenőrizhető módon megemlékezett. Ennek megfelelően a kikövetkeztetett szövegek számára fenntartott betűtípussal jelölni fogjuk a tartalmilag bizonyos, bár párhuzamokkal nem igazolható részeket is. A továbbiakban azonban lehetőleg ragaszkodunk a párhuzamok szövegezéséhez. Ezért vetjük el például a szkíták harcainak Anonymusnál található részletesebb leírását és fogadjuk el helyette a krónika egyszerűbb, összevontabb, de a lényeges vonásokat mindamellettt tartalmazó szövegét. E nehézségek ellenére egyes szövegrészek kiolvasztása meglepően sikerül. Áll ez elsősorban az *aurum et argentum* kezdetű mondatra, mely Reginóval egybevetve és Anonymus előadásának egy másik mondatába tolódott *ut reliqui de posteris suis* hasonlatával kiegészítve az ősforrás szövegezéséhez vezet.

Ugyancsak szószerint rekonstruálhatjuk Anonymus, Ricardus, a Budai-krónika, Kézai és Regino egyezései alapján Szkítia éghajlata, a hét vezérre és a költözés okára vonatkozó részeket is. A vezérek latin nevére nézve a rendelkezésünkre álló variánsok közül Ricardus és a krónikák *dux* terminusát fogadjuk el, szemben Anonymus irodalmi ízü elnevezésével (*principales persone*). Az Anonymusnál található *hetumoger* név okvetlenül helyet foglalt az ősforrásban is, erre mutat a krónikák előadása a gyászmagyarokról: *quam vulgus dicit septem hungaros*.

Forrásaink, főleg Regino és Anonymus elbeszélésének egybevetéséből megállapíthatjuk, hogy azok nemcsak tárgyukban, szavaikban és kifejezéseikben, de szerkezetükben is megfelelnek egymás-

nak. Szkitia leírása tehát közös ősökben, a Gesta Ungarorumban is kerek, összefüggő elbeszélést kellett hogy alkosson, melynek terjedelmét az alapul szolgáló forrás, Regino krónikájának Szkitia leírása határozta meg.

Mint az eddig elmondottak végső igazolását utóljára hagytuk Ricardusnak az ősforrásra félreismerhetetlenül rámutató megjegyzését, mely az ősi Szkitia-leírás létezésének tényszerű bizonyítéka: *Inventum fuit in Gestis Ungarorum Christianorum, quod esset alia Ungaria maior.*¹

Az alábbiakban a leszármazók, illetve a forrás, Regino párhuzamos helyeit adjuk,² melyeket a rekonstruált Gesta szövege követ. A leszármazók egyezéseit kurziv szedés tünteti fel. A helyreállított ősforrás szövegének közlésénél szükségesnek látszott, hogy annak különböző részeit bizonyosságuk különböző fokának megfelelően nyomdatechnikai eszközökkel is megkülönböztessük. Ez szemléltető módon úgy érhető el, ha ez előbbieken kifejtett rekonstrukciós elvekből levezetett szövegrészek számára egy-egy betűtípust foglalunk le, mely így annak eredetét jelzi. A leszármazók egymásközötti, illetve Reginóval mutatkozó egyezéseiből levezetett szövegeket **vastag** szedés jelöli. A Gesta részének tekinthető, de párhuzamokkal nem igazolható hely- és személynevek számára *kurziv*, a kikövetkeztetett részek feltüntetésére pedig a rendes szedés szolgál. Néhány esetben szükségünk van ezeken felül még egy negyedik betűtípus bevezetésére is, mégpedig ott, ahol a külső kompilációk következtében épen csak az illető rész létezését tudjuk megállapítani minden közelebbi stílári és tartalmi támpont nélkül (petit).

¹ RICARDUS jelentésének idézett bevezető sorai semmi esetre sem vonatkozhatnak Anonymus művére, mint ezt FEJÉRPATAKY gondolta, (MHK 466. l.) hiszen az ő Gestája nem tud sem az Ungaria Maior-ról, sem az őshazában maradt magyarokról.

² Az alábbiakban adott szövegek közül Anonymust és Ricardus jelentését a MHK, Kézait Flor. II., Reginót az SS rer. Germ., a Descriptiót pedig Górka kiadásából idézzük. A Budai-krónika szövegéhez mellékelte számok PODHRADCZY (Budae, 1838) kiadásának megfelelő oldalát jelölik, bár a szöveg elsősorban a FRAKNÓI-féle facsimilekiadáson (Bp. 1900) alapul.

Anonymus.	Ricardus.	Budai-krónika.	Regino.
(I.) <i>Scythia</i> igitur Sciebant per scripta maxima terra est, antiquorum, quod <i>que Dentumoger dicitur, versus orientem; finis cuius ab aquilonari parte extenditur usque ad Nigrum Pontum. A tergo autem habet flumen, quod dicitur Thanais cum paludibus magnis.</i>	Sciebant per scripta maxima terra est, antiquorum, quod ad orientem essent...	<i>Scitia</i> enim regio ... <i>Scythia</i> ... in orientem. <i>Scitia</i> in tur ab uno latere tria regna dividitur ... , in Bascardiam, <i>Denciam et Asia et Ithasi flumogoriam.</i> (10) <i>Eleud</i> ... in <i>Mogor</i> genuit filium... (35) <i>Ab uno latere Ponto Aquilonari, ab alio vero montibus Ripheis includitur; cui nais sua refusione de oriente Asia et in immensum porde occidente fluuius rigit Etul, id est Don.</i> (10)	<i>Scythia</i> ... in orientem. <i>Scitia</i> in tur ab uno latere tria regna dividitur ... , in Bascartibus <i>Ripheis, a tergo diam, Denciam et Asia et Ithasi flumogoriam.</i> (10) <i>mine.</i> <i>Eleud</i> ... in <i>Mogor</i> genuit filium... (35) <i>Ab uno latere Ponto Aquilonari, ab alio vero montibus Ripheis includitur; cui nais sua refusione de oriente Asia et in immensum porde occidente fluuius rigit Etul, id est Don.</i> (10)

Descriptio.

Scithica autem terra multum patula in longitudine et latitudine. Homines vero, qui habitant eam vulgariter *Dentumoger* dicuntur usque in hodiernum diem ... usque in hodiernum diem ...

Et primus rex *Scithie* fuit *Magog* filius *Iaphet* et gens illa a *Magog* rege vocata est *Moger*. A cuius etiam progenie regis descendit... rex *Athila*, qui de terra *scithica* descendens in terram *Pannonie* venit et fugatis Romanis regnum obtinuit; et optinuerunt totam terram

(XX) *Athila*, qui flagellum Dei dicebatur. (I) et regalen sibi locum constituit

Longitudo quidem *Scithie* ... *latitudo* ... *Dicimus etiam de montes a dentositate* (11) *Hominibus hanc in habitantibus* ...

Nemroth ... , ex semine *Iaphet* oriundus ... *Hunor* et *Magor* generavit ... ex quibus *Huni* sunt egressi. (23) ... qui fuit *Atile* ... qui fuit *Iaphet* (36) ... constat ... de *Scitia* descendisse ... (46) ... *preliantes Romani* sunt devicti ... *totoque romano exercitu* ... *fugato* (16) *huni* ingressi

*iuxta Danubium...
que per linguam hun-
garicam dicitur nunc
Buduar et a Teo-
thonicis Ecilburgu
vocatur.
(XLVI)... civitatem
Athile regis...*

*De Scithicis dicunt
hystoriographi...
terram non labora-
bant... Non enim
habebant domos arti-
ficio paratas, sed
tantum temptoria de
filtro parata.
(VII)... carnibus
et piscibus vesce-
bantur.*

*(I.) Carnes et pisces
et lac et mel man-
ducabant. Aurum et
argentum habebant
sicut lapides...
Non concupiscebant
aliena... ut reliqui
de posteris suis...
... nullius unquam
imperatoris potestate
subacti fuerunt. Scit-
hica enim gens a
nullo imperatore fuit
subiugata. Scithica
enim terra, quando a Scithia... a zona
torrida zona remotior torrida distans.
est, tanto propagandis
generibus salubrior.*

*sunt Pannoniam (36)
Romani eos vocabant
flagellum Dei (33)
Atila... flagellum
Dei (18)... eadem
civitas non Buda-
vara, sed urbs Atile
vocaretur; Teuto-
nici... Ecilburg
eam vocant id est
urbs Atile; Hun-
gari... eam Ó-Bu-
dam usque hodie
vocant...*

*De Scythie situ...
hystoriographorum
dicta seqentes...
perraro enim agrum
exercent... nec do-
mus illis ulla aut
tectum vel sedes est.*

Kézai.

*Venationum es pis-
cationum exercitiis
inserviunt, lacte et
melle vescuntur.
Aurum et argentum
non perinde ut reli-
qui mortales appe-
tunt. Aurum et ar-
gentum non con-
cunco aliquo tempore cupiscebant.
sunt subiecti. (10)... Ipsi in perpetuo
ab alieno imperio
aut inacti aut in-
victi mansere.
... quanto magis ab
estu solis remota
est..., tanto sa-
lubrior corporibus*

Ricardus.

<p><i>Scithica enim terra Inventum fuit in ... nec eos capere gaudis gentibus ... multitudinem populorum ... nec alere ... , quod esset alia aut nutrire. (10) Habundat vero tanta sufficebat nec capere. Tunc hec septem quatuordecim principes personarum, ... egressi fuerunt, (44) qui Hetumoger dicitur ut habitandi querebantur habito inter se rent sibi locum, eo consilio constituerunt, ut ad occupandas sibi terras, quas incolere possent antali discederent solo.</i></p>	<p><i>Ungarorum ipsa regio poterat coaptata. Ungaria Maior de ... quam vulgus dicitur septem hungaros. egressi fuerunt, (44) ut ipsorum de natali solo desererent (15) tantum sustinere non natali solo derelicto. (24)</i></p>	<p><i>hominum et propa- gentibus. (10) Habundat vero tanta multitudi- ne populo- rum ut eos genitale solum non sufficiat alere. ... ad exquirandas, quas possent incolere, terras sedesque statuere valedicentes patriae, iter arripuit.</i></p>
--	---	--

Gesta Ungarorum: Scithia, que Dentumoger dicitur, extenditur versus orientem. Includitur ab uno latere Ponto Aquilonari, ab alio montibus Ripheis, a tergo Asia et flumine Etil, id est Don. Scithia multum patula in longitudine et latitudine. Homines vero, qui habitant eam vulgariter Dentumoger dicuntur usque in hodiernum diem.

Nemroth, ex semine Iaphet, Magor generavit. A cuius progenie descendit rex Athila, flagellum Dei, qui de Scithia descendens Pannoniam venit et fugatis Romanis regnum obtinuit. Regalem sibi locum constituit iuxta Danubium, que per linguam hungaricam dicitur nunc Buduvar et a Teothonicis Ecilburgu vocatur, id est civitas Athile regis. De Scythicis dicunt historiographi, quod terram non laborabant, nec enim habebant domos artificio paratas. Carnibus et piscibus et lacte et melle vescebantur. Aurum et argentum non ut reliqui de posteris suis concupiscebant. Scithe nulli imperio, nec etiam macedonico aliquo

tempore sunt subiecti. Scithia quando a torrida zona remotior est, tanto propagandis generibus salubrior. Terra tamen multitudinem populorum nec alere sufficebat, nec capere. Tunc septem duces, *qui hetumoger dicuntur*, constituerunt, ut ad occupandas sibi terras, quas incolere possent a natali discederent solo.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy szövegünk nem a Gesta Ungarorum Szkitia leírása, hanem annak csupán a párhuzamok módszerével kikövetkeztetett töredéke. Bár valószínű, hogy a leszármazók az ősi elbeszélés lényeges elemeit mind korunkra juttatták, gondolnunk kell mégis arra, hogy lehettek az ősforrásban oly részek is, melyek a leszármazók előadásába nem illettek, vagy pedig csak az egyikbe kerülve be, a rekonstrukciónál figyelembevehetők nem voltak. Ugyanez áll a helyreállított szöveg stílussajátságaira is. Szövegünk legtöbb esetben valamely leszármazó szövege s mint ilyen egy más írói egyéniség kifejezője is. A további részek rekonstruálásának egyik legfontosabb feladata épen az lesz, hogy Anonymus művének és a krónikáknak stílusellentéit áthidalva formailag is a Gesta Ungarorumhoz vezessen. Az ősi Szkitia-leírás így torzó csupán, de töredékessége ellenére is valóság és bizonyosság, mely létezésében többé meg nem támadható.

DEÉR JÓZSEF.